

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

3634

82

11-63

1904

20 JUN 2009
3277

82
N-63
1904. № 1176.
Փոխ. Յոյ. Կարապետանի.

Պ

ԵՐԵՎ ՄՈՓԵՐ

(Ուսումնական)

Արտատու. «Ազգիսից»

Գինն է 10 կոպ.

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս 1904.

Տպարան «Հեթումի», Միխայելյան փող., 81.

(7)

82
N-63

28 JUN 2005

(52)

ԳՐՄ-Կ
3277

Փոխ. Յով. Կարապետյանի .

82
Ու-63

Ե Ր Ե Ք Մ Ո Գ Ե Ր

(Ուալլէսից)

Արատապ. «Ազգիւրից»

Տպարան «ՀԵՐՄԵՍ»
Тип. „ГЕРМЕСЬ“ С. Назарянца, Михайл. пр. № 81.
Ք Ր Յ Լ Ր Ս 1904

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 10-го Мая 1904 г.

5 0471-տհ

36001-66 /

1572-98

ԵՐԵՔ ՄՈԳԵՐԸ *)

Պաղեստինի հարաւային Ձերել-
 Չուբլեխի լեռնաշղթան, որի երկա-
 րութիւնն է մօտ 50 մղոն, այնքան
 նեղ է, որ իր հիւսնալի գագաթնե-
 րի եզրագծերով յիշեցնում է հա-
 րաւից հիւսիս սողացող մի թըր-
 թուրի: Կանգնելով նրանց ժայ-
 ռերի վրայ, երեսը դէպ արևելք
 դարձրած, կը տեսնէք ձեր առաջ
 տարածւած արաբական մերկ ա-
 նապատը, որտեղ թագաւորում են
 մշտական Արևելեան քամիները:
 Ձերել-Չուբլեխի այն փեշերը, ինչ
 ուղղութիւնով հոսում է Եփրատը,
 ծածկւած է խիտ աւազով-
 այդ լեռնաշղթան միակ պաշտպանն է
 Ամոնացոց և Մովաբացոց
 արօտատեղիների, որոնք տարածւում են
 դէպի արևմուտք:

Հարաւային Հրէաստանի իւրաքանչիւր տեղը
 Արաբը կնքել է իր անուններով: Այլևոր
 Ձերելը, նրա լեզուով—պէտ է այն
 բոլոր ջրանցքներին, որոնք սկիզբ
 առնելով նրանից, կտրում,
 անցնում են նախկին հովիտէական
 ճանապարհը և որի վրայով
 մինչև այժմ էլ ուղղեւորում են
 Մեքքա գնացողները: Զրանցք-
 ները ճանապարհից հեռանալով,
 քանի գնում այնքան խորանում

*) Ուալէսի յայտնի «Քեն-Հուր» վէպից:

են. նորա անձրևներէց զարձել են հեղեղների մի մի ձորակներ, որոնք հասնում են մինչև Յորդանան: Հէնց այդ ջրանցքներից մէկում, հեռուից երևաց մի ճանապարհորդ, որ գնում էր անապատի սարահարթի կողմը: Նա մօտ 40 տարեկան էր, լայն արեխառն մօրուքով, սև դէմքով, խոշոր և սև աչքերով, հագած արևելեան լայն և արձակ շորեր: Նա արագ առաջ էր գնում հեծած սպիտակ ուղտի վրայ, որը օրօրում էր անապատում այնպէս, ինչպէս մակոյկը ծովի ալիքների վրայ:

Առաւօտ էր: Արևելքից ծագեց արևը: Ճանապարհորդի առաջ փուսած էր լայն և մերկ անապատը: Սկզբում այստեղ և այնտեղ նրան պատահում էին մոխրագոյն մանր փխրուն քարեր, ուղտի խոտ և փոքրիկ մացառներ, բայց հետզհետէ նրանք էլ կորան:

Աչքի առաջից անհետացան ճանապարհի հետքերը և նրա առաջ տարածեց միայն աւանգ և աւանգ: Ուղտը երբեմն կամաց, երբեմն արագ, գլուխը բարձրացնելով դէպի հորիզոն, առաւօտեան թարմ օդը ծծելով, հանդարտ առաջ էր գնում: Անապատի փոքրիկ թռչունները և արտուտիկները ձախրում էին նրա շուրջը: Հեռուից երբեմն ազւէսը կամ բորենին տեսնելով նրանց, կանգ էին առնում, բարձրացնում գլուխները, և շտապով փախչում ճանապարհից հեռու, որ հեռուից կարողանան նայել իրանց անդորրութիւնը խանգարողների վրայ: Աջ կողմում երևում էր Ջեբելը, որի ժայռերի վրայ սաւառնում էր դիշատիչ արծիւը: Ճանապարհորդը աչքերը հեռուն դէպ անապատը սևեռած, ոչինչ չէր նկատում: Նա և ուղտը կարծես առաջնորդւում էին մի աներևոյթ ուժով: Այսպէս, մինչև կէս օրը, ուղտը օրօրելով առաջ էր գնում անապատում: Ուղիղ կէս օրին կարծես իր կամքով, կանգ առաւ, աղերսալի մի ձայն արձակեց, որը աւելի հառաչանքի էր նման քան ձայնի, որով ուղտերը իմաց են տալիս իրանց յոգնածութեան մասին: Խորհրդաւոր ճանապարհորդը նայեց արևին, ապա չորս կողմը, կարծես ուզում էր համոզւել—արդեօք ցանկացած տեղն է հասել թէ ոչ: Նա մրմնջաց մի փոքր աղօթք, ապա նրա բերանից լսեց ուղտին չորեցնելու սովորական մի ձայն «էխ, էխ, էխ», և ուղտը չորեց:

Չը նայելով որ անապատը առիւծների, վագրերի բորենիների և այլ դիշատիչ կենդանիների որջ է, այնուամենայնիւ ճանապարհորդը չէր վերցրել իր հետ ոչ մի գէնք: Դա պէտք էր վերագրել կամ նրա խաղաղ բնաւորութեան կամ նրա արտակարգ քաջութեան: Նա սաստիկ յոգնել էր: Իջնելով ուղտի վրայից, արագ ման էր դալիս՝ ձեռները շփելով, միայն երբեմն կանգ առնելով, ձեռը դնում էր ճակատի վրայ և նայում հեռուն դէպ հորիզոն, կարծես սպասում էր այնտեղից մէկի երևալուն, կամ իր ընկերներին, որոնց հետ երևի առաջուց խօսք էր կապած հանդիպել անապատի այդ կէտում: Չը նայելով, որ նա անհանգիստ էր, այնուամենայնիւ իր յոյսը չէր կտրում: Վերցնելով սպունգը նա ջրով սրբեց ուղտի աչքերը ու երեսը, ապա ցած բերեց եղեգների մի կապոց, մի երկար ձող ցցեց դեանի մէջ, եղեգները թեքեց դէպի փայտը, յետոյ մի շորի կտոր քաշեց նոցա վերայ, և մի փառաւոր շարժական վրան ստացաւ, որ պակաս չէր շէյխերի վրանից: Յած բերեց գորգի մի կտոր, ծածկեց վրանի դուռը, ապա մի անգամ էլ նայեց չորս կողմը հեռուն և հեռուն, բայց նրա աչքերին երևաց միայն հեռում վազող բորենին, ճախրող արծիւը, անապատը և կապոյտ երկինքը: Յետոյ դառնալով ուղտին՝ ասաց. «Մենք շատ հեռու ենք մեր տանից, իմ արագավազ կենդանի, շատ և շատ հեռու, բայց Աստուած մեզ հետ է, լինենք համբերող»: Տուրակը կախեց ուղտի վզից որ կերակրուի, յետ դարձաւ և նորից նայեց հեռուն—«Կը դան, խօսեց հանդարտ, Նա որ ինձ առաջնորդում էր, կառաջնորդի և նրանց. պէտք է պատրաստուել»: Պայուսակի սիջից հանեց զինի, միս, «Ել-Շիլիմեան» թուզ, որ բռնանում է Արաբիայում, պանիր և հաց: Բաժանեց երեք մասի և պատրաստեց սեղանը-վրանի մէջ: Ամեն ինչ պատրաստ էր: Նա նորից դուրս եկաւ և նայեց հեռուն: «Բայց ի՞նչ է նա... արևելքում երևում է մի ուրճական»... ասաց նա և կարծես մեխեց տեղն ու տեղը. աչքերը լայնացրած, զարմացած նայում էր հեռուն: Ուրականը քանի դալիս մօտենալով մեծանում էր: Ի՞նչ յետոյ ճանապարհորդը պարզ տեսնում էր իր ուղտի երկուտրեակը, հսդկական պատգարակով, որը դործածւում էր միայն Հնդկաստանում: Նորեկը տեսնելով սպի-

տակ ուղտին և նրա տիրոջը— եզիպտացուն, արագ առաջ եկաւ, իջաւ ուղտից և ողջունեց, ասելով «ողջոյն ձեզ»:

— Նոյնը և ձեզ, իմ հաւատակից եղբայր, խաղաղութիւն և ողջոյն պատասխանեց եզիպտացին:

Եկողը անզէն, բարձրահասակ, փոս ընկած աչքերով, պէխառն մորուքով, պղնձագոյն երեսով մի հնդկացի էր:

— Միայն Տէրն է ամենակարող գոչեց հնդկացին:

— Օրհնեալ լինին նրա ծառայողները, պատասխանեց եզիպտացին:

— Նայիր, աւելացրեց նա, անա և մի ուրիշն է գալիս: Երկուսն էլ հայեացքները ուղղեցին դէպ հիւսիս, արտելից, պարզ կերպով կարելի էր տեսնել առաջ եկող մի սպիտակ ուղտ:

Նոքա կանգնած սպասեցին միւսնոյն տեղում, մինչև որ նոր եկողը մտեցաւ:

— Ողջոյն ձեզ, եղբայրք իմ—ասաց նա գրկախառնելով նրանց հետ:

— Թող լինի Տիրոջ կամքը— պատասխանեցին նրան:

Վերջինս ոչ մէկին էլ նման չէր. մօտ 50 տարեկան, գոյնը սպիտակ, բարակ իրանով, փայլուն, գանգուր, սև մազերով և գեղեցիկ դէմքով մի առոյգ մարդ էր: Սա էլ անզէն էր: Դէմքից երևում էր, որ եթէ ոչ ինքը, գոնէ նրա նախնիքը առաջ են եկել Աթէնական խիտ անտառներից:

— Առաջինը ես եմ եկել այստեղ, ասաց եզիպտացին. ուստի իրաւունք եմ համարում ծառայել իմ եղբայրներին. վրանը խփած է, հացը պատրաստ, ուրեմն թոյլ տւէք պարտքս կատարեմ: Բռնելով նոցա ձեռներից տարաւ վրան, հանեց նրանց սանգախները, լաց նրանց ոտները, սրբեց և ցոյց տւեց իւրաքանչիւրի տեղը: Ապա լաց իր ձեռները և ասաց. «այժմ հոգ տանենք մեր մասին, եղբարք, սկսենք ուտել և ամրապնդւենք: Ուտելու ժամանակ կը ծանօթանանք մօտիկից միմեանց հետ, կիմանանք թէ ամեն մէկս որտեղից է գալիս, ովքեր ենք և ինչպէս է մեր անունները»: Եզիպտացին նստացրեց նրանց միմեանց հանդէպ, խաչեցին ձեռները կրծքի վրայ, աղօթեցին և սկսեցին ուտել:

Սոքա մտածած լայն բաժ զո յի II սոճան սմ մտածիողո զանաճ
բա Պէտք է ազել որ նրանց միմեանց հանդիպելը պատահեցաւ:

— Մի քիչ ուտելուց և խմելուց յետոյ նրանք սկսեցին խօսել: Քան լսել օտար տեղում իր անունը ընկերի լեզուով արտասանած— ասաց եզիպտացին: Մենք այսուհետև շատ օրեր պէտք է միասին անցկացնենք, հարկաւոր է մօտիկ ծանօթանալ միմեանց հետ: Ես առաջարկում եմ առաջի խօսքը գիշեր նրան,

ով ամենից ուշ եկաւ:

Յոյնը, գլուխը խոնարհեցնելով մտածեց և սկսեց այսպէս: «Եղբայրներ, այն ինչ ուզում եմ ձեզ պատմել, այնպիսի մի արտասովոր պատմութիւն է, որ ես յատանւում եմ. չը գիտեմ ինչից սկսեմ և ինչի մասին պատմեմ:

Մեզանից շատ հեռու, արևմուտքում, կայ մի երկիր, որի անունը երբէք չի մոռացւի, որովհետև ամբողջ աշխարհը պարտական է նրան անվճար պարտքով:

Ոչ մի փոխադարձ վարձատրութիւն չի կարող լինել այն բանին, որը տալիս է մեզ հոգեկան ամենամեծ վայելչութիւն: Ես չեմ խօսի ոչ գիտութեան, ոչ փիլիսոփայութեան, ոչ գեղախօսութեան, ոչ բանաստեղծութեան և ոչ էլ ռազմական արւեստի մասին: Այն փառքը որ միշտ պիտի փայլի այդ երկրի վրայ— դա նրա գրականութեան կատարելագործութիւնն է: Այդ գրականութեան միջոցով աշխարհը ճանաչեց նրան որին մենք փնտրում ենք: Այդ երկիրը Յունաստանն է: Ես Աթէնացի Կղենթոսի որդին եմ, իմ անունն է Գասպար:

Իմ հայրենակիցներս ամբողջովին նւիրւեցին գիտութեան. ես էլ հետևեցի նրանց: Այնպէս պատահեց որ ամենահանճարաւոր փիլիսոփաներից երկուսը քարոզեցին— մէկը հոգւոյ մասին, որ նա գոյութիւն ունի ամեն մարդու մէջ և նա անմահ է, իսկ միւսը— ճշմարիտ Աստուծոյ մասին: Այն բոլոր խնդիրներից, որ առաջ էր գալիս փիլիսոփաների վիճելուց, ես կանգ առայ այդ երկու փիլիսոփայութեան վրայ, ինչպէս ուշագրութեան արժանի հարցեր. և արժէր ժամանակ կորցնել այդ հարցերի

համար, որովհետև ես մտածում էի որ կապ կայ Աստուծոյ և հոգւոյ մէջ և որը մինչև այժմ յայտնի չէ մարդկանց: Եւ այդ ճանապարհով մարդու միտքը կարող է այնքան եզրակացութիւններ անել, մինչև որ կը հանդիպի մի ամուր անանցնելի մտաւոր պատնէշի, որի առջ կանգ կանոնի և օգնութեան կը կանչի: Ես օգնութիւն էի կանչում, բայց ոչ ոք ինձ չօգնեց այդ պատնէշից, յուսահատեցի, թողի մարդկանց, կորցրի իմ բոլոր յարաբերութիւնները քաղաքների և այդ վէճերի հետ և հեռացայ: Ես մտածում էի որ կապ կայ մի սար, որ յայտնի էր մեզ իբրև աստուածների հանգստարան: Իսկ Օլիմպոսն է: Ես քաշեցի այնտեղ և բլուրներից մէկում գտայ մի քարանձաւ, տեղափոխեցի այնտեղ և սկսեցի ապրել մտածմունքների տարւելով: Իմ ամբողջ էութեամբ սպասում էի մի մտքի պարզելուն, այսինքն ինձ տանջող հարցերի վճռելուն, հաւատալով որ մի օր կը ստանամ դոցա պատասխանը, և ահա պատասխանը ստացայ...: Մէկ օր, քարանձաւիս դռնից, որ տանում էր դէպի Թերմէոսեան ծովը, ափում, ես տեսայ մի մարդու, որը դուրս ձգած լինելով նաւից, լողում էր դէպի ափ: Ես ընդունեցի նրան և հոգս քաշեցի նրա մասին: Բանից երևաց, որ նա Եբրայեցի է և քաջ ծանօթ եբրայական պատմութեան և օրէնքներին: Նրանից իմացայ, որ այն Աստուածը որին ես որոնում եմ, կայ, գոյութիւն ունի, որ նա շատ հնուց առաջնորդում էր նրանց և օրէնքներ էր տւել: Դա ինձ համար գիւտ էր, որին ես ծարաւ էի: Իմ հաւատը իզուր չէր: Աստուած ինձ պատասխանեց: Ես գտայ ճշմարիտ Աստուծուն: Այդ մարդը պատմեց ինձ, որ Աստուած երևացել է նրանց մարգարէներին, խօսել է նրանց հետ և խօստացել է աշխարհ գալ: Նա թւեց այդ մարգարէների անունները, յիշեց նրանց խօսքերը սուրբ գրքերից, և ասաց, որ Աստուծոյ գալուստը մօտ է և երուսաղէմում օր օրի վրա ապաստում են Մեսիայի երևալուն: Ուղիղ է, թէև այդ մարդը ասում էր, որ խոստացեալը պէտք է գայ միայն հրէաների համար, որովհետև «Նա որը պիտի գայ, գալու է որ թագաւորի իսրայէլացիներէ վրայ»: Բայց

եւ բացականչեցի— միթէ մնացած աշխարհի համար ոչինչ բաժին չը կայ: «Ո՛չ պատասխանեց նա— մենք ենք նրա ընտրեալ ժողովուրդը»: Բայց բացասական պատասխանը չը թուլացրեց իմ հաւատը, թէ ինչու Աստուած կը սահմանափակի իր ողորմութիւնը և սէրը միայն մի ժողովրդի շնորհել և սկսեցի մտածել...: Վերջապէս ես համոզեցի, որ այդ ժողովուրդը ընտրւած է ծառայելու նրան և պահպանելու հաւատը, որ աշխարհը նոցա միջոցով ճանաչի ճշմարտութիւնը և փրկւի: Երբ հրէան գնաց, ես մնացի մենակ: Սկսեցի միշտ աղօթել և խնդրել Մեսիային, որ երբ նա աշխարհ գայ, օգնի ինձ տեսնելու իրան: Մի անգամ, գիշերը, երբ ես նստած քարանձաւի դռան առջ, նորից ուզեցի թափանցել իմ գոյութեան գաղտնիքների մէջ, ձգտում էի իմանալ այն, ինչ միայն Աստուծուն է յայտնի, յանկարծ տեսայ հեռուն, երկնքի վրայ, մթութեան մէջ, փայլիլող մի լուսաւոր աստղ, որը գանգաղ առաջ էր գալիս: Նա մօտեցաւ բլուրներին և կանգնեց ուղիղ իմ քարանձաւի դէմ, այնպէս որ նրա ամբողջ լոյսը ընկաւ երեսիս. ես գետին ընկայ և քնեցի: Երագիս մէջ լսեցի մի ձայն, որ ասում էր— «Դասպար, քո հաւատը քեզ փրկեց: օրհնեալ լինես դու այն երկու անձնաւորութիւնների հետ, որոնք գալիս են երկրի հակառակ կողմերից՝ դու կը տեսնես Մեսիային և վկայ կը լինես նրա գոյութեան. վեր կայ և առաւօտեան ճանապարհ ընկիր, հաւատացիր սուրբ հոգուն որը քեզ կառաջնորդի»: Առաւօտեան վերկացայ հողեպէս բոլորովին բարեփոխւած. վայր ձգեցի անպատային շորերս, հագայ առաջւանը և հանեցի, թագցրած տեղիցս ունեցած փողերս: Ձայն տւի մօտիկից անցնող նաւին, ինձ ընդունեցին նաւի վրայ և դուրս բերին Անտիօքի ափը, որտեղ ես գնեցի այս ապիտակ ուղտը, կարևոր սարքերը և անցայ ամբողջ էմզէսը, Դամասկոսը, Բոսորան և Ֆիլադելֆիայի վրայով հասայ այստեղ: Ահա, եղբայրներ, իմ պատմութիւնը. այժմ թոյլ տւէք լսել ձերը»: III Եգիպտացին և Հնդկացին լուսնայեցին միմեանց և առաջինը ձեռի նշանով հրաւիրեց երկրորդին պատմել իր մասին: Նա էլ սկսեց:

— «Մեր եղբայրը լաւ խօսեց. չը գիտեմ արդեօք ես էլ պիտի կարողանամ այնպէս պատմել»: Նա կանգ առաւ, մի քիչ մտածեց և ապա սկսեց. «Եղբայրներ, իմ անունս է Մելքոն. ես ձեզ կը պատմեմ եթէ ոչ ամենահին, գոնէ ամենատաջին գրաւոր լեզուով, այն է Սանսկրիտերէն: Ծննդով հնդիկ եմ. իմ ազգը առաջինն էր, որ մշակեց գիտութեան դաշտը, ցանեց և գարդարեց նրան. ինչպէս էլ լինի մարդկութեան ապագան, մեր Վեդաները չեն կորչի, որովհետև նոքա աղբիւր են օգտակար գիտութիւնների և հաւատի: Վեդաների գիրքը բաժանուած է երեքի Ուպա-Վեդա—մեկնութիւն Բրամի; որ խօսում է բժշկականութեան, գեղարեստի, ճարտարագետութեան, երաժշտութեան, նետաձգութեան, 64 մեքենական արեստների և Վեդի-Սնգի—սրբութիւնների մեկնութիւն, որ նւիրած է աստղաբաշխութեան, քերականութեան, կախարդութեան, թախամանների և ծիսակատարութեան:

Ուպ-Սնգի, որ գրել է իմաստուն Վիսաան, իր մէջ պարունակում է աշխարհագրութեան, տիեզերագրութեան, ժամանակագրութեան մասին. նրա մէջ է և Ռումանան և Մահաբարա-սա-հերոսական պոէմաները, որ նկարագրում են աստուածների և կիսաստուածների ծագումը: Այդպէս են նաև մեծ Շաստրաները, որ գրած են սրբագան ներշնչումով: Ինձ համար այդ բոլորը այժմ գոյութիւն չունեն, բայց նոքա կը մնան յաւիտեան իբրև յիշատակ մի հանճարաւոր ազգի. նոքա առաջադիմութեան գրաւականներ են: Բայց դուք երևի կը հարցնէք, որ եթէ այդպէս է, ուրեմն ինչո՞ւ չի երևում այդ յառաջադիմութեան գրաւականների հետևանքը:—Աւանդ, կասեմ ձեզ, որ նոյն այդ գրքերը արգելք եղան մեր ազգի կատարելագործութեան. պատճառ, որ իբր թէ մեզ ստեղծողը հոգացել է ամեն ինչի մասին և այդ գրքերի մեկնիչները առաջ բերեն այն օրհասական սկզբումունքը, թէ մարդ չը պիտի ձգտի ոչ գիւտեր անելու և ոչ նոր բաներ հնարելու, ասելով, որ երկինքը արդէն ամեն ինչով հոգացել է մարդկանց մասին: Երբ այդ տեսակ մեկնութիւնները սրբագան օրէնք հրատարակեցան, հնդկական հանճարի լուսատուն հորը գլորեց, որտեղից մինչև այժմ նա լուսաւորում է միայն նրա նեղ շրջապատը և դառը ջուրը:

Եղբայրներ, մեր Շաստրաները սովորոցնում էին բարձրեանի Աստուծոյ մասին, որ անւանում է Բարաւ. իսկ Ռւպի-Սնգի-պարաները կամ սրբագան պոէմաները խօսում էին բարեգործութեան մասին և թէ իմ եղբայրը թոյլ կը տայ, դառնալով յոյնն ասաց նա, — ես կաւելացնեմ, որ խօսում էին աւելի երկու գլխաւոր իդէաների—այն է Աստու և հոգու մասին: Արդէն շատ երկար տարիներից սկսած՝ հնդկական ամբողջ լաուժերի ուշադրութիւնը գրաւուած էր այդ հարցերով:

Աւանդութիւնը Բրամային հաշուում է մեր ցեղի նախահայրը, որը իր ստեղծագործութիւնով մարդկանց բաժանեց 4 դասակարգի: Առաջ նա հասաստեց տարտարոսը — երկրի անդունդը և երկինքը: Յետոյ երկիրը յարմարեցրեց երկրային ոգիներին բնակեցնելու համար: Նրա շրթունքներից ծագեց բրամինական դասակարգը, որը ամենից աւելի նման է նրան իր ազնուութիւնով, հոգու բարձրութիւնով, որը միակն է բոլոր դասակարգերի մէջ և նրանց միայն թոյլատրւած է ուսումնասիրելու վեդան, որը արտասանւելու է նրանց շրթունքներից և պարունակում է իր մէջ բոլոր օգտակար գիտութիւնները: Յետոյ Բրամանի ձեռքերից ծագեցին Էաստրաները կամ զինւորականները, կրճից վախները կամ հովիւները, երկրագործները և վաճառականները, իսկ ոտներից՝ ի նշան ցածր ծագումի, առաջ եկան սիդրաները կամ ստրուկները, որոնց վիճակւած էր աշխատել միւս դասակարգերի մարդկանց համար՝ իբրև ծառաներ, երկրագործական մշակներ, բանւորներ և արհեստաւորներ: Եւ տեսէք, որ օրէնքը խիստ արգելում էր մի դասակարգից անցնել միւսը: Մէկը խախտելով իր դասակարգի օրէնքը, նա դուրս էր մնում բոլոր դասակարգերից, դառնում էր օտար բոլորի համար և կարող էր յարաբերութիւն ունենալ միայն իրա պէս դասակարգերից դուրս եկածների հետ—թշւառականների, որոնց ոչ մի դասակարգ չէր ընդունի իր մէջ:

Ես ծնւեցի բրամին. իմ ամբողջ կեանքս, մինչև իմ վերջին գոյութիւնս, մինչև մահս պէտք է ընթանայի նախնիքներիս թողած օրէնքներով: Իմ առաջին կիրակրի կուլ տալը, ինձ անուն տալը, առաջին արև տեսնելս, երեք անգամ մէջքս թելով փաթաթելը, որ նշան էր իմ վերածնւելուն; առաջին աստիճան ատանալս, այս բոլորը կատարւում էր առանձին ծիսակատար-

րութիւններով: Ես չէի կարող ոչ ուտել, ոչ խմել, ոչ քնել, վախենալով խախտել մեր դատարարի յաւիտենական օրէնքները: Ո՛հ եղբայրներ, որքան իմ հոգին տանջւել է... պէտք էր ամեն մի քայլափոխում գտնել լինել, որովհետեւ իմ վարքի, կամ օրէնքների պահելուց էր կախուած երկնքի որ մասում տեղափոխւելս՝ ներքին կամ Ինչորայի, թէ բարձր կամ Բրաձայի, կամ դարձեալ երկրի վրայ մնալս, որպէս զի այնտեղ սկսելով ճիճուել կեանքից՝ անցնեմ, աստիճանաբար, ճանճի, ձկան, և մնացած կենդանիների կեանքով: Բրամայի բոլոր օրէնքները պահելու ամար իբրև պարգև համարում էր Բրամայի հետ միանալը, որը սովորական էակ չէր: Բրամինի դասակարգին պատկանող այն մասը, որը իրան նւիրում էր գիտութիւններին, պատկանում էր առաջի կարգին: Երբ ես անցայ առաջին կարգից երկրորդը, այն է ամուսնացայ և եղայ տանտէր, սկսեցի կասկածել ամեն ինչի մասին, մինչև անգամ Բրամայի մասին. ուրեմն ես դարձայ հերետիկոս և կարծէք հորը զորւած լոյսի փայլը տեսայ վերևում-երկնքում ու ձգտեցի իմանալ թէ արդեօք սրտեղից է լոյսը երևում և փայլում: Վերջապէս, երկար տարիների ճիգից յետոյ, ես տեսայ և ճանաչեցի ճշմարիտ լոյսը և հասկացայ թէ ի՞նչ է ճշմարիտ կեանքի սկիզբը, իւրաքանչիւր հաւատքի դարբը և այն օղակը, որ Աստծուն միացնում է հոգու հետ, դա սէրն է: Միայն գործունեայ սէրն է, որ տալիս է մարդուն բախտաւորութիւն և նրա գեղեցկութիւնը կայանում է ամբողջապէս ուրիշին ծառայելու ձգտման մէջ: Ճանաչելով այդ ճշմարտութիւնը, ես արգէն բրամին չէի կարող մնալ: Բրաման աշխարհը լցրել էր անարդարութիւններով: Ես չը կարողանալով տանել այդ բոլորը, հեռացայ Լազոր կղզին, որը գտնւում է Գանգէս գետի Հնդկական ովկիանոս թափւելու գետաբերանում: Այնտեղ: իմաստուն կապելի յիշատակին կանգնեցրած տաճարի պատերի տակ, իմ աղօթքները խառնելով նրա աշակերտների աղօթքների հետ, որոնց այդ իմաստունի յիշատակը հաւաքել էր միատեղ, ուզում էի հանգստութիւն գտնել:

Տարին երկու անգամ այնտեղ գալիս էին Հնդիկ ուխտաւորները սուրբ Գանգէսի ջրերի մէջ լողանալու. իմ սէրը դէպի

այդ թշւառները քանի գնում աւելանում էր, ցանկանում է խօսել նրանց հետ, բայց անասելի ճիգ էի անում լռելու, որովհետեւ մի խօսք Բրամայի, երորդութեան և Շաստրայի մասին և ես կորած էի:

Մի փոքրիկ կարեկցութիւն դասակարգերից արտաքուստներին, որոնց ես հաճախ տեսնում էի թափառելիս, որոնցից շատերին վիճակւած էր մեռնել թափառելով, ով գիտէ սրտեղ, որ անապատի տաք աւաղի վրայ. բաւական էր մի բաժակ ջուր տալ նոցանից մէկին, որ ես էլ դառնայի այն թափառաշրջիկներից մէկը, զրկէի ընտանիքից, տանից, տեղից, բարեկամներից, իրաւունքից և դասակարգից դուրս նետւէի: Բայց սէրը յաղթեց ինձ: Ես սկսեցի խօսել սկզբից տաճարում աշակերտների հետ, նոքա ինձ դուրս քշեցին տաճարից: Փորձեցի բարոյել ճանապարհների վրայ, ունկնդիրներս փախչում էին կամ յարձակւում ինձ վրայ: Վերջապէս, ամբողջ Հնդկաստանում չեղաւ մի անկիւն, որ ես կարողանայի հանգստութիւն գտնել և ապահով լինել իմ կեանքը: Ես օթեան չէի կարող գտնել, մինչև անգամ դասակարգերից վտուած թափառաշրջիկների մէջ, որովհետեւ թէև նրանք դասակարգերից դուրս էին, բայց դարձեալ հաւատում էին Բրամային: Փնտրում էի մենակութիւն, որտեղ կարողանայի իմ մտածմունքներովս թագնել բոլորից: Ես բռնեցի Գանգէսի հոսանքը և հասայ մինչև նրա ափունքը—Հիմալայեան լեռները: Երբ հասայ Հիւրդվարիան, այնտեղ, որտեղ Գանգէսի ջուրը զլորւելով է հոսում, հեռու իմ ժողովրդից, ես աղօթում էի նրա համար, և ինձ համար, որ վերջապէս գտայ միայնութեան մի տեղ: Անցնելով նեղ ձորերով, ժայռերի սառնամանիքների վրայով, լեռների մօտով որոնց գազաթները կարծես աստղերին էր կպած, վերջապէս հասայ Լանգ-Տսօ գեղանի լճի ափերին, որը հանգչում է երեք հզկայ լեռների գոգում, որոնց կատարները պսակւած է սպիտակ ձիւն սաւանով: Այդ լեռներն են Տիսէ-Գանգու, Դէ, Գուուու, Տէ-Կայլաս-Պառի: Այստեղը Ինչայի, Գանգէսի և Բրահմապուրայի ափունքները, մարդկային այս օրօրանը, որտեղից մարդկութիւնը ցրւեց աշխարհի ամեն կողմը, թողնելով այնտեղ յի-

շատակ Բարկա քաղաքը, գրաւում է իմաստունին, հարածւածին խօստանալով նրան մենակութիւն, և ապահովութիւն:

Ես սկսեցի ապրել այնտեղ միայնակ աղօթելով և պատ պահելով սպասում էի մահւանս:

Մէկ անգամ գիշերը, լծի անխօս ամիսներին ման գալիս, ես լուռութեան մէջ օգնութիւն էի կանչում. «Երբ կը գաւ ճշմարտութիւն, երբ կանես, ով Տէր, ստրկիդ հոգին. սիթէ ինձ չը կայ թողութիւն», յանկարծ, այս խօսքերիս վրայ, լծի ջրի մակերևոյթի վրայ մի լոյս երևաց. նայեցի վերև, փայլում էր մի պայծառ աստղ. նա առաջ էր գալիս հանդարտ դէպ իմ կողմը, և վերջապէս կանգ առաւ իմ գլխի վերև: Ես զարմացայ նրա արտասովոր փայլին, ընկայ գետին և լսեցի հետևեալ ձայնը «քո սերը յաղթեց, օրհնած լինիս Հնդկաստանի որդի. քաւութիւնը հեռու չէ, երկու ուրիշ օտարների հետ, որոնք կը գան երկրի ուրիշ ծայրերից, դու կը տեսնես Փրկչին և վկայ կը լինես նրա աշխարհ գալուն: Վեր կաց առաւօտեան և գնա նրանց հանդէպ, հաւատացիր ս. հոգուն, նա քեզ կառաջնորդի»: Այն օրից այդ լոյսը ինձ չէր թողնում, ես նրա մէջ տեսայ աներևոյթ հոգու երևալը: Առաւօտեան վերադարձայ իմ թողած աշխարհը: Ճանապարհին լեռան քերձում մի թանկագին ակ գտայ, և ծախեցի Հիւրդվարեան. անցրելով Լագոուր, Կաբուլը, Եզգան հասայ Սպահան. այնտեղ մի սպիտակ ուղտ գնեցի և չը սպասելով քարաւաններին, հասայ Բաղդադ: Ճանապարհորդում էի մենակ, ոչ մի վտանգից չը վախենալով և ահա, եղբայրներ, մենք պատահեցինք այստեղ և այժմ գնում ենք տեսնելու Փրկչին խօսելու և նրան ծառայելու: Այսպէս, ես վերջացրի իմ պատմութիւն:

IV

Եզիպտացին երկար լուրուց յետոյ, ծանր սկսեց. Եղբայր, դու շատ չարչարել ես և ես ուրախ եմ քո յաղթութեան. եթէ թոյլ կտաք, այժմ ես կը պատմեմ Ձեզ. թէ ես ինչպէս եմ կոչւած:

Ձեզանից ամեն մէկը պատմեց իր հայրենիքի մասին, թոյլ տէք ինձ ևս սկսել նրանից: Ես եզիպտացի եմ. իմ անունն է

Բաղդադ: Իմ ազգը զանազանում է միւսներից շատ յատկութիւններով, բայց ես կը խօսեմ միայն մէկի մասին: Պատմութիւնը սկսում է մեզանով. մենք առաջին ազգն էնք, որ սկսեցինք անցքերը գրել հետևաբար, այնպէս, որ մենք չունենք բերանացի պատմութիւն, այլ մենք տւել ենք իրականութիւնը գրաւոր, պալատների և տաճարների ճակատի, կոթողների, գերեզմանների վրայ: Գրել ենք թագաւորների գործքերը, անունները, փափուկ պապիրուսին ենք հաւատացել մեր փելիսոփաների իմաստութիւնները և մեր հաւատի գաղտնիքները, բացի մէկից, որը ես ձեզ այժմ կը պատմեմ: Աւելի առաջ Վեդից, Պարս-Բրասից, Ուպ-Մնգից, իմ Մելքոն, աւելի առաջ Հոմերից, բնագանց Պլատոնից, իմ սիրելի Գասպար, աւելի հին չինացոց գրքերից և նրանց թագաւորներից, Մայի գեղեցիկ որդի Սիգարտից, Մովսէսի Հնգամատեանից, ամենից հին է մեր Մենէն թագաւորի մասին գրածւանքը: Աստ Գասպար, ով է Ելլագայի գրողի ուսուցիչները: Շնորհիւ այդ հին գրւածքների մենք իմացանք, որ մեր նախնայրերը եկել են արևելքից, երեք սրբազան գետերի ակունքներից, հին Իրանից, որի մասին խօսեց Մելքոնը: Նրանք այնտեղից բերին այստեղ պատմութիւնը մինչև շրհեղեղը և շրհեղեղի նկարագրութիւնը, նրանք սովորեցրին ճշմարիտ Աստու և հոգու մասին, որ նա անմահ է: Եթէ մեզ յաջողի գլուխ բերել այն, ինչու համար այժմ կոչւած ենք, ես կը հրաւիրեմ ձեզ մեր երկիրը և ցոյց կը տամ մեր քրմերի սրբազան գրագարանները, կը հրաւիրեմ ձեզ ուշադրութիւնը մեռածների գրքերի վրայ, որոնցից կարելի է իմանալ, թէ ինչպէս մարմինը մեռնելուց յետոյ, հոգուն վիճակւած է թափառել յաւիտեան: Հոգու անմահութեան միտքը ծագած է Միգրայիմի մէջ, դեռ անապատում չը թափառած ժամանակ և ներմուծւած, է այդ միտքը Նեղոսի շրջակայ ժողովրդի մէջ:

Ազգերի տիրապետութեան մշտական փոփոխութիւնը, այլակերպեց Միգրայիմի հին կրօնը:

Մեր արձանագրութիւնները ասում են, որ Միգրայիմի ժամանակ Նեղոսին տիրել էին եթովպացիները, հարուստ և երևակայութիւնով վառ մի ժողովուրդ, որ ցրւած էր ամբողջ Աֆրիկայում: Բանաստեղծ Պարսիկները ասուածացրին արևին

որին փոխարինում էր երկրում Օրմուզդը: Հեռաւոր Արեւելի կրօնասէր որդիքը իրանց համար աստածներ էին շինում փայտից և փղոսկրից: Միայն եթովպացիները, չը գիտենալով ոչ գիր և ոչ մեքենական մի արհեստ, որ կուռք շինեն, իրանց կարիքը լրացնում էին կենդանիներին, թռչուններին սողուններին պաշտելով և բաւականանում էին դրանով: Օրինակ, կատուն նւիրւած էր Ահ Սատծուն, եզր—Իգեդային, բզբզը—Պաային. երկար մաքառումներից յետոյ, այդ կոպիտ կրօնը եղաւ նրանց թագաւորութեան սկիզբ. սկսեցին արձաններ կանգնեցնել, որոնցից շատերը, մինչև այժմ կանգուն կան Նեղոսի ափերին և անապատում: Կոթողները, լաբիրնթոմները, պերամիտները, թագաւորների գերեզմանները խառն շինեցին կոկորդիլոմների գերեզմանների հետ: Ահա թէ ինչ ստորութեան հասան Արիացոյ որդիքը: Բայց նոքա բոլորովին չը մոռացան Սատծուն: Առաջ ես ասացի, որ մենք պապիրուսին հաւատում էինք մեր կրօնքի բոլոր գաղտնիքները, բացի մէկից: Այժմ կը խօսեմ այդ մէկի մասին: Մի ժամանակ մեզ վրայ թագաւորում էր փարաւոններից մէկը, որը սիրում էր փոփոխութիւններ, նորմոծութիւններ, որպէս զի նոր, մի բոլորովին նոր սխտեմ մացնել երկրում, հինը բոլորովին դուրս քշելով:

Այն ժամանակ հրէաները ստրուկ էին մեզ մօտ: Նոցա կրօնքը հալածուում էր. և երբ այդ հալածանքը անտանելի եղաւ, նոքա ազատեցին մի հրաշքով, որը մարդկանց ուղեղից երբէք չի ջնջւի: Ես խօսում եմ արձանագրութիւններից: Հրէաներից մէկը, Մովսէս անուանով, գնաց պալատ, խնդրեց աստծու անունով փարաւոնից, թոյլ տալ իր ազգին, թողնել այդ երկրից հեռանալու: Փարաւոնը մերժեց, բայց նոքա փախան. փարաւոնը ընկաւ նոցա յետևից և խեղդւեց ծովում: Ժամանակակից քուրմերը գրեցին այդ անցքը. ես այժմ գտել եմ այդ գաղտնիքը, որը գրւած չէ ոչ մի արձանագրութեան մէջ:

Այդ դժբախտ փարաւոնից յետոյ, իմ հայրենիքում, կրօնը բաժանւեց երկուսի. մէկը դարձաւ մասնաւոր, իսկ միւսը հասարակական: Նա, որ ճանաչուում էր շատ աստածների՝ դա ժողովուրդն էր. իսկ միակ աստծուն հաւատացողը՝ քուրմերն էին, որ ծածկում էին ճշմարտութիւնը ժողովրդից: Երկար

1572-1575

ժամանակ այդ ճշմարտութիւնը համբերատար մնում էր ծածուկ. քուրմերը աշխատում էին ծածկել բոլորովին, բայց ճշմարտութիւնը ի հարկէ երբէք չի թագնւել. նա նման է մի սերմի, որ սպասում է յարմար ժամանակի որպէս զի ծլի: Ահա ես ինքս այդ դասակարգիցնեմ, ես ինքս քուրմ եմ, ծնւած եմ Ալեքսանդրիայում, կրթութիւն ստացել եմ կոչմանս համեմատ: Ես շատ շուտով հիասթափւեցի մեր կրօնից. որի հիմնաքարը այն էր, որ թէ բարի և թէ չար մարդկանց հոգիները, մահից յետոյ, տեղափոխում են ստորին կենդանիների մէջ, որպէս զի աստիճանաբար կատարելագործւելով, հասնեն ամենաբարձր կատարելութեան, որքան մարդուս բնաւորութեան յատուկ է: Երբ ես լսեցի պարսից կրօնի «Լոյսի» թագաւորութեան և արքայութեան մասին, որտեղ նոցա կարծիքով կարելի է մտնել միայն անցնելով այն կամուրջը, որի վրայով կարող են անցնել միայն արդարները, ես սկսեցի մտածել: Մտքերը ոչ թէ ցերեկը, այլ նոյն իսկ գիշերը, հանգիստ չէին տալիս ինձ: Ես սկսեցի համեմատել հոգու կենդանիների մէջ յաւիտեան թափառելու իրէան, երկնքի յաւիտենական կեանքի իրէայի հետ և ասում էի ինքս ինձ. եթէ Աստուած արդարագատէ, ինչպէս ինձ սովորեցրել են, ինչու բարին չի ջոկում չարից: Վերջապէս, ես պարզ հասկացայ մաքուր կրօնի այն ճշմարտութիւնը, որ մահը մի մոլորեցնող շաւիղ է, որի առաջ կանգ են առնում և յետ դառնում արատաւոր մարդիկ. իսկ հաւատացողները հասնում են բարձր կեանքի— ոչ թէ նւիրական ներւանի միջոցով, այլ գործունիաց կեանքով, ճշմարտութեան միջոցով: Իմ այս գիւտից մէկ հարց ծագեց իմ մէջ. ինչու ճշմարտութիւնը պիտի թաղնւի բոլորից և միայն քուրմերի նպատակներին ծառայի: Պատճառներ այժմ ինձ համար գոյութիւն չունէր: Ժամանակը փոխւել էր, Ռամզէսի օրերը անցել էին, Եգիպտոսում թագաւորում էր Հոովմի շրջանը: Ալեքսանդրիայի մարդաշատ թաղերից մէկում, սկսեցի իմ առաջին քարոզները, արևելքից և արևմուտքից գալիս էին ունկընդիւններս. ուսանողները գրադարան գնալու ժամանակ, քուրմերը, թափառաշրջիկները, հարուստները, աղքատները, բոլորը հաւաքուում էին շուրջս: Ես խօսում է աստծու, հոգու, չարի և բարիի, ճշմարտութեան, ստութեան, բարեգործների հատուց-

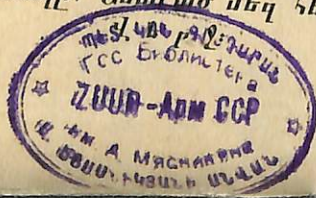

կողմերից, դու կը տեսնես Փրկչին և վկայ կը լինես նրա երեւալուն. վեր կաց առաւօտեան և գնա նոցա հանդէպ. և երբ հասնէք Երուսաղէմի դռների մօտ, հարցրէք. «որտեղ է հրէից ծնած Թագաւորը, որովհետեւ մենք տեսանք նրա աստղը և եկանք երկրպագելու նրան» հաւատացիր սուրբ հոգու և նա քեզ կաւաջնորդի: Ես այլ ևս չէի կասկածում, որովհետեւ ինձ լուսաւորող լոյսը առաջնորդում էր ինձ: Առաջնորդելով նրանով, ես իջայ Մեմֆիս, որտեղ պատրաստեցի անապատից անցնելու համար. գնեցի մի սպիտակ ուղտ, ճանապարհ ընկայ. անցայ Սուէզը, Մովաբացոց և Ամոնացոց երկիրները և ահա հանդիպեցինք միմեանց: Արդէն ձեզ ասացի, որ ես տեսնում եմ մի մեծ միտք մեր բոլորի պատմութեան մէջ. նա որին մենք կոչւած ենք երկրպագելու, կոչւում է հրէաների Թագաւոր. մեզ հրամայւած է գտնել նրան, այդ անունով: Երբ արդէն հանդիպեցինք, լսեցինք միմեանց, մենք կը ճանաչենք և նրան որպէս վերկիչ ոչ թէ հրէաների համար միայն, այլ բոլոր ժողովուրդներին: Երբ մենք կը գտնենք նրան, ամեն մէկը մեզանից վերադառնալով հայրենիք, աշխարհքը մեր միջոցով կը ճանաչի մի նոր ճշմարտութեան, որ յաւիտենականութիւն վատտակելը կը լինի ոչ թէ սրով, այլ հաւատով, սիրով և բարի գործերով:

Բաղդասարը վերջացրեց իր խօսքը. ախրեց խորին լուսթիւն. նոքա ամենքը զարմացած էին իրանց, երեքին էլ, աստծու յայտնութեան վրայ:

Ինչ յետոյ, վերկացան, դուրս եկան վրանից. լուսթիւնը առաջւայ նման Թագաւորում էր անապատում. երկնքում արևը արդէն մայր էր մտնում. ուղտերը քնած էին: Նոքա վրանը քանդեցին, առաջւայ նման տեղաւորեցին և այժմ երեքով միասին ճանապարհ ընկան դէպ արևմուտք: Յուրա գիշեր էր: Ուղտերը հանգիստ կերպով գնում էին սիմեանց հետևից: Լուս էին տէրերը: Շուտով դուրս եկաւ լուսինը և այդ երեք բարձր և սպիտակ մարմինները, սակայն լուս, առաջ էին գնում. լուսնի լոյսի տակ նոքա նման էին անապատում ուրւականների, որ կարծես փախչում էին խաւարից: Յանկարծ, նոցա առաջ, լեռան յետևից, երևաց փայլիլացող մի լոյս. նոցա աչքերը փայլեց տեսնելով այդ լոյսը, սրտերը թրփրտաց և երեքն էլ միասին ուրախ գոչեցին.

— Ա. սողը... սասողը. Աստուած մեզ հետ է. առաջ, առաջ...

Մ ա խ վ ո շ լ և ն

1. „Краткій очеркъ развитія горнаго дѣла на Кавказѣ“. Յով. Կարապետեանի » 30 կ.
2. Երեք Մոզեր փոխադր. » » . 10 կ.

Մ ա լ ո շ ի ս ա կ և ն

1. Քրիստաֆոր Կարա-Մուրզայի կենսագր. (պատկեր.) » » . 50 կ.
2. «Կենաց ջուր» (Հնդկ. լեզ.) փոխ. » » . 5 կ.

Պ ա ս ռ ա ս է ս ր ա գ ռ ո թ ե ա ն

- „Артистъ“—Շիրվանզադէի, Թարգ. հայեր. » »

Դիմել գրավաճառանոցներին:

«Ազգային գրադարան

NL0168974

1000